

**Populatie-ontwikkeling van Buizerd *Buteo buteo*,
Havik *Accipiter gentilis* en Wespendif *Pernis apivorus*
in een deel van Zuid-Kennemerland sinds 1977**

Chris van Deursen & Ruud Luntz

Inleiding

De landelijke toename van Buizerd en Havik is ook aan Zuid-Kennemerland niet ongemerkt voorbij gegaan. Eind jaren zeventig zijn de eerste broedgevallen van de Buizerd in dit gebied geregistreerd, vanaf 1984 broedt hier ook de Havik en sinds 1991 is daaraan de Wespendif toegevoegd.

Onderzoek

De inventarisatie van het Kraansvlak, centraal gelegen in de Zuidkennemerduinen, vindt plaats sinds 1977. Het wordt jaarlijks geïnventariseerd op schaarse broedvogels. In het gebied overnachtte de Buizerd regelmatig, soms met meerdere exemplaren. Het gebied werd, vanwege de rust, ook door soorten als Ruigpootbuizerd en Blauwe Kiekendief, Visarend en Zwarte Wouw als slaapplek gebruikt. Na de eerste broedsuccessen van Buizerd en Havik alhier werd een aantal andere terreinen in het onderzoek betrokken.

Habitat van Buizerd, Havik en Wespendif in Zuid-Kennemerland

Het potentiële broedterrein van Buizerd, Havik en Wespendif in Zuid-Kennemerland strekt zich uit van de grens met Zuid-Holland tot aan het Noordzeekanaal. De duinen en de binnenduinenrandbossen en landgoederen maken daar een belangrijk deel van uit. De oostgrens is de Haarlemmermeer, het poldergebied en de bebouwing van Haarlem. Door de auteurs is in een aantal gebieden het voorkomen van Buizerd en Havik, en sinds 1988 Wespendif, gevolgd. Naast het Kraansvlak betrof dit de volgende terreinen: Middenduin, Elswout, Duinvliet, Midden Heerenduinen en Duin en Kruidberg.

Toepassing van kunstnesten

De kolonisatie van Zuid-Kennemerland door Buizerd en Havik is misschien versneld door de toepassing van kunstnesten. Dat er voor inzetten van kunstnesten werd gekozen komt door de ervaring met een verstoorde Havikshorst in het Kraansvlak. Met gebruikmaking van terreinkennis konden veilige gebieden worden gekozen voor plaatsing van kunsthorsten. De nestbodem bestond uit schapengaas, in een komvorm gebogen, met een diameter van 70 - 80 centimeter, met daarin twijgen gevlochten. De kunstnesten werden met ijzerdraad vastgezet.

Half februari 1989 werden er totaal 3 nesten geplaatst, op Midden Heerenduin, Duin en Kruidberg en Koningshof. De nesten werden vrijwel meteen na plaatsing in gebruik genomen.

Buizerd

In de vijftiger jaren gold de Buizerd in Zuid-Kennemerland als doortrekker en wintergast in wisselend aantal. Die aantalschommelingen hielden vermoedelijk verband met de fluctuaties in de konijnenstand. In later jaren was het optreden van de konijnenziekte myxomatose meer plaatselijk, waardoor de aantallen Buizerden minder sterk schommelden. Het verbod op persistente bestrijdingsmiddelen in de landbouw was voor de Buizerdpopulatie gunstig. Vanaf midden zeventiger jaren nam het aantal Buizerdwaarnemingen in Zuid-Kennemerland voortdurend toe. Buizerden baltten vaak opzichtig en luidruchtig. Vandaar dat aangenomen mag worden dat deze soort tot voor kort niet of uiterst zeldzaam in Zuid-Kennemerland broedde. Juist in de laatste veertig jaar steeg bovendien het aantal vogelwaarnemers. De eerste vestiging zou aan waarnemers kunnen zijn ontstaan, omdat broedgevallen hier (nog) niet werden verwacht. Door die aanvankelijke onbekendheid met Buizerdgedrag is het niet uitgesloten dat er in 1977 elders in Zuid-Kennemerland werd gebroed.

Voorkomen en broedpogingen van Buizerden

De eerste Buizerden ondernamen in 1978 in het Kraansvlak broedpogingen. Het paar bouwde twee nesten op een paar honderd meter afstand van elkaar en baltste van eind februari tot midden juni. Van broeden werd niets gemerkt. Vanaf 1978 werden de Buizerden sterk territoriaal waardoor het aantal overnachtende roofvogels, dat het Kraansvlak voor dat doel gebruikte, daalde. Vanaf 1979 werd jaarlijks gebroed tot en met 1984. Daarna was dat meer onregelmatig. Vanaf 1985 broedden ook Buizerden op het aangrenzende Middenduin. Broeden werd hierna

vastgesteld in Midden Heerenduin (vanaf 1989). Plaatsing van kunstnesten was nodig om de vogels daar tot succesvolle broedpogingen te brengen. Veronderstelde broedpogingen zijn er voor Middenduin (1987): Alverna/Koekoeksduin/Leyduin (1987?) en Lindenheuvel (1991 en 1992). Succes van deze paren werd niet vastgesteld. De soort broedt sinds 1989 in de Amsterdamse Waterleidingduinen.

Broedresultaten

In 1979 werden twee jongen in het Kraansvlak vliegvlug, maar een der beide werd in september door een Vos opgegeten, blijkens gevonden afgebeten slag- en staartpenen. In 1980 werden twee nestjongen geringd. In 1985 werd niet gebroed, mogelijk vanwege voortdurende interactie met indringende vogels, maar in de jaren 1986, 1987, 1989 en 1990, 1992 en 1993 wel. In 1986 en 1987 werd steeds één jong waargenomen, vermoedelijk als gevolg van een lage konijnenstand. In 1990 en 1992 werden drie jongen groot gebracht. In 1989 broedde de Buizerd op Midden Heerenduin in een kunstnest. In 1990 koos een broedpaar op Duin en Kruidberg een kunsthorst uit en bracht twee jongen groot. Een bewoonde Havikshorst lag op ongeveer 250 meter afstand! In 1991 koos hetzelfde paar weer voor de kunsthorst. Het kunstnest op Midden Heerenduin werd toen niet bezet. De broedvogels verschoven hun broedteritorium, waar in juli twee jongen werden gezien. In Slingerduin werd in 1991 een horst gevonden, die vrijwel zeker door Buizerden zelf gebouwd werd.

Voedsel van Buizerden

De weinig wendbare Buizerd foerageert in open en halfopen (duin)landschap. De broedvogels van de binnenduinrand wijken daarvoor uit naar het middenduin. Het hoofdvoedsel voor Buizerd in de duinen bestaat vrijwel geheel uit Konijn. Bij een van de horsten werden in 1990 resten van een jonge Vos gevonden. In augustus 1991 werd in Midden Heerenduin een jong Waterhoen geslagen. Enkele malen werd daar ook het plukken van dode meeuwen gezien.

Havik

Het is opmerkelijk dat wijlen J.P. Strijbos, kenner van de broedvogels van Zuid-Kennemerland, nooit melding maakte van Havikbroedgevallen voor of na de Tweede Wereldoorlog. Hij kende de soort en fotografeerde deze al in de jaren dertig in Oost-Nederland. Afgezien van een dubieuze melding van broeden op Elswout mag worden verondersteld dat de Havik in Zuid-Kennemerland deze eeuw niet, of uiterst incidenteel, broedde. In

welke mate jachtbelangen een beperkende rol speelden voor vestiging van grote roofvogels in Zuid-Kennemerland is duister. De duinstrook is altijd jachtgebied geweest en roofvogels en roofdieren werden bestreden.

De Havik kan door zijn heimelijke gedrag ontsnappen aan de aandacht van waarnemers die de soort niet kennen (of verwachten), maar vanaf begin tachtiger jaren stijgt het aantal waarnemingen stelselmatig.

Voorkomen en broedpogingen van Haviken

Pleisterende Haviken werden in het Kraansvlak in de winter van 1979/1980 opgemerkt. In het terrein werden plukresten gevonden van Houtduiven, Vlaamse gaaien en Eksters. De eerste waarneming van een mannelijke Havik was in februari 1980. Januari 1981 verscheen een juveniel wijfje in het terrein. Dat verbleef er enige weken en verdween dan. In 1982 werden wel Haviken in Zuid-Kennemerland gezien, maar niet in het Kraansvlak. Vanaf januari 1983 nam het aantal waarnemingen van Haviken in het Kraansvlak langzaam toe. Het ging daarbij steeds om adulte exemplaren en in enkele gevallen om meer dan één waargenomen dier. In 1985 baltsten twee adulte Haviken vanaf begin maart. Eind mei vloog een mannetje met een jonge Kauw naar een plukplaats. Een adult wijfje haalde de prooi op om die mee te nemen naar het nest. Eind juni werden twee van de drie jongen geringd. In 1986 werd opnieuw gebroed op hetzelfde nest. April 1987 werd dat nest verstoord. Of in dat jaar nog elders gebroed werd is onduidelijk. In 1988 broedde de Havik op Koningshof. Een van beide oudervogels was geringd! In 1989 werd weer niet in het Kraansvlak gebroed, maar opnieuw in Koningshof. In 1990 werd het weer Kraansvlak. Een tweede paar broedde op Koningshof. In 1989 werd wellicht ook op begraafplaats Westerveld gebroed. In 1990 werd in Midden Heerenduin een horst gevonden. Broeden wordt ook vermoed op een van de landgoederen Leyduin, Vinkenduin of Oud-Woestduin. Haviken zijn tijdens het broedseizoen en bij het verplegen van de kleine jongen uiterst heimelijk, waardoor daarover geen zekerheid werd verkregen.

Broedresultaten

De eerste drie jongen van Havik (1985) in het Kraansvlak werden alle vliegvlug. In 1986 kwamen twee jongen groot. In 1988 kwamen opnieuw drie jongen groot, nu in Koningshof. In 1990 vloog in Koningshof maar één jong uit. In het Kraansvlak werden in 1990 twee jongen groot. Het Koningshofpaar bracht in 1991 drie jongen groot. De oude horst werd gewisseld voor een kunsthorst. In het Kraansvlak werd niet gebroed. Op de horst van Midden Heerenduin werden in 1991 drie jongen gezien.

Voedsel van Haviken

Opvallend voor het duingebied is het gebruik van dichte, laag-betakte, dennebosjes om te plukken en te kroppen. In het Kraansvlak, Koningshof en Midden Heerenduin werd dit vastgesteld. Vanaf het moment van vestiging in het Kraansvlak werd de prooisamenstelling van Havik opgetekend. Ekster, Vlaamse Gaai, Houtduif en Holenduif, Stadsduif, Kauw, Zwarte Kraai en Konijn, prijkten overwegend op het menu. Haviken zijn meer bos- dan open terrein jagers, waardoor plaatselijk konijnen waarschijnlijk een lage plaats op de voedselladder krijgen. Jammer genoeg weten Vossen de plukplaatsen van Haviken feilloos te vinden en eten de prooiesten op. Jonge Vossen zijn niet veilig voor de Havik getuige de vondst van een halfwas jong (7 à 8 weken) op een plukplaats in het Kraansvlak en een prooiovergave van een jonge Vos in Midden Heerenduin. Van kleinere prooien zijn met zekerheid Kramsvogel, Groene Specht, Torenavalk, Spreeuw en Merel gevonden. Sinds de Havik het Kraansvlak bezette verdwenen de grote slaapplaatsen van Houtduiven door regelmatige predatie. Het eerste Kraansvlakmanntje haalde tamme duiven weg bij een bouwswel bij het race-circuit van Zandvoort. Tijdens de zorg voor de jongen werden de vaste plukplaatsen minder gebruikt naarmate die groter werden en zelf ongeplukte prooien konden behandelen. Een juveniele vogel van een horst in Midden Heerenduin verkoos na het uitvliegen (1990) het Duinmeer als zijn territorium en leefde daar vooral van meeuwen.

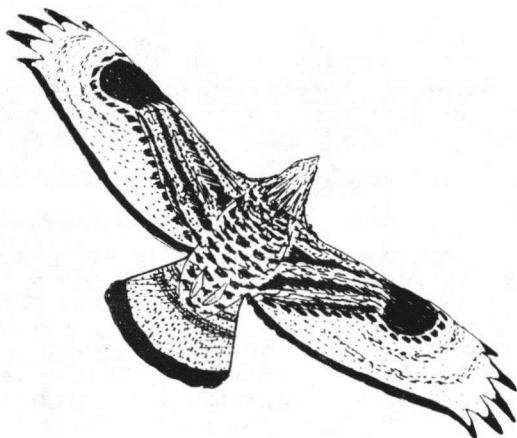
Wespendief

In mei 1870 werd, op Boschbeek te Velsen, een wijfje Wespendief op het nest gedood. De vogel werd geprepareerd. Die vermelding is opmerkelijk omdat Wespendieven meestal eind mei op doortrek in de duinstreek arriveren. Vanaf juli 1988 werden regelmatig verblijvende, en soms dagenlang achtereen baltsende Wespendieven, gezien. In 1988 en 1989 betrof het waarnemingen in het Kraansvlak, in 1990 in Koningshof en in 1991 in het Kraansvlak, Koningshof, Middenduin, Elswout, Elswoutshoek en de Belvédère.

Voorkomen en broedpogingen van Wespendieven

In juli 1988 werd de baltsvlucht van een Wespendief waargenomen in het Kraansvlak. In augustus van dat jaar werd een (familie?) groep van drie exemplaren opgemerkt die enige weken boven de Zanderij van Middenduin in Overveen verbleef. Helaas werd niet gelet op juveniele exemplaren, zodat broeden in 1988 niet zeker is. In 1989 werd balts gezien in het Kraansvlak en

Wespendief.
Tekening:
Guido van
Leeuwen.

boven Koningshof (Appelberg). Van broeden werd niets bemerkt. Mogelijk ging het om één exemplaar. In 1990 werd balts van Wespendief waargenomen boven het bosgebied van Middenduin, Koningshof en Elswout. In 1991 werden de eerste drie Wespendieven op 25 mei in het Kraansvlak gezien. Vanaf eind mei werden de vogels vaker gezien boven Elswout en Middenduin, en minder boven Koningshof. Het vliegen met nestmateriaal werd eenmaal waargenomen boven Elswout. Het nest werd niet gevonden. Vanaf eind juni nam het aantal zichtwaarnemingen af. Een waarneming van een Wespendief, boven de kerk van Overveen, is opmerkelijk! Begin augustus werd in het Kraansvlak een tweetal bruine jonge vogels gezien. Een volwassen Wespendief vloog op van de grond, gevolgd door de beide jongen. Een dag later werd daar een viertal Wespendieven waargenomen, waaronder twee jongen. Vanaf begin augustus waren waarnemingen gedaan van 'heel late jonge Buizerden' in Middenduin, en van 'Wespendieven met jong(en)' in de eerste twee weken van augustus op het Duinpieperpad en in de Amsterdamse Waterleidingduinen. In augustus 1993 zagen bewoners van het Ramplaankwartier in Overveen regelmatig Wespendieven met twee jongen.

Voedsel van Wespendieven

Voor het gedrag van de Wespendief geldt de term mysterieus. Het voedselzoeken vindt vrijwel altijd op open plekken in het bos of langs wegen en paden plaats. De voedselzoekende vogels kunnen nauwelijks worden waargenomen.

Twee Wespendienven in Koningshof zijn gezien bij het zoeken naar wespen-, hommels- of bijennesten. In augustus was het een donker gekleurde Wespendif die in het gras zocht naar Aardhommels. Wespensraten werden gevonden onder een beuk in Koningshof.

Tot slot

Er moet meer naar Buizerd, Havik en Wespendif in Zuid-Kennemerland, en elders in de duinstreek, worden gekeken. Verrassingen zijn daarbij niet uitgesloten. Het definitieve broeden van de drie soorten werd eerst vastgesteld na enkele jaren van regelmatig waarnemen. Het leren kennen van het gedrag van de drie soorten speelt daarbij een uiterst belangrijke rol.

Dit beeld van Havik en Buizerd in Zuid-Kennemerland werd mede vorm gegeven op basis van waarnemingsgegevens uit het archief van de VWG Zuid-Kennemerland.

Literatuur

- Cramp, S. & K.E.L. Simmons, 1980. Handbook of the Birds of Europe, the Middle East and North Africa, Vol. 2. Oxford University Press, Oxford.
- Glutz von Blotzheim, U.N., K.M. Bauer & E. Bezzel, 1971. Handbuch der Vögel Mitteleuropas, 4. Akademische Verlagsgesellschaft, Frankfurt am Main.
- Nobel, W.T. de, 1989. De Wespendif in Zuid-Kennemerland. *Fitis* 25(1): 28-33.
- Opdam, P., 1978. De Havik. Spectrum, Utrecht.
- Opdam, P., 1985. Roofvogels in ons landschap. Spectrum, Utrecht.
- Ruitenbeek, W., C.J.G. Scharringa & P.J. Zomerdijk, 1990. Broedvogels van Noord-Holland. Stichting Samenwerkende Vogelwerkgroepen Noord-Holland/Provinciaal bestuur van Noord-Holland, Assendelft.
- Teixeira, R.M., 1979. Atlas van de Nederlandse Broedvogels. Ver. tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland, 's Graveland.
- Vogelwerkgroep Avifauna West-Nederland, 1981. Randstad en broedvogels. Gianotten, Tilburg.

C.G.M. van Deursen, W.P. Speelmanlaan 8, 2111 WZ Aerdenhout
R. Luntz, Duinlustweg 26, 2051 AB Overveen

Dit stuk is een bewerking van een aan het Vogeljaar aangeboden manuscript